

փակի: Ասոր անդիկ կողմը կը սկսին պոռոտական լերինք՝ 50 գերմանական մղոնի տարածութեամբ պատուար մը, որ մի անգամ միայն կը-հեռանէի ջով խորշո-դ գետակէն խաչածեւ կը պատահուի: Այս լեռանց անտառաշատութիւնը՝ գլխաւորաբար պղնձեւեղան մասանց մէջ՝ յիշատակաց արծանի է, եւ մեծաւ մասամբ ուրիշ լծմի եւ եղեւին ծառերը կը տեսնուին:

(Ըրոնաւիշէն)

Հ. Յ. Թ.

ԵՐԱՅԻՄԱՆԱԿԱՆ

ՎԵՐՈՒՄԻՆԻ ԿՈՄ ՍՈՒՐԵՆԻՆԵՐԻ

Խնկնատաներորդ դարուն գիւտերն իբր ի Տայեւու՝ աշայ աղեւ բերած ժամանակ, կը սքանչանայ մարդ՝ կրթեալ մտաց սրամիտ հարքները տեսնելով, որոնց կէտն ի գիւրջ թիւն մարդկութեան, եւ կէտն ալ յօգուտ եւ ի շահ հարուած են: Բայց այս մեծամեծ գիւտերուն երկայնաճիգ չարին մէջ կը գտնուի նաեւ այնպիսիք, որ ոչ թէ այս կամ այն ազգին միայն կը հային, ոչ թէ այս կամ այն երկրին, այլ բովանդակ մարդկութեան եւ աշխարհի են աղբիւր գիւրջութեան եւ օգտի: Այսպիսի են երկաթուղին, հեռագիրն եւ տիեզերական թիմատաւրութիւնը: Այս նորագիւտ եւ ապագայութիւն, այսպէս ըսենք, գրեթէ բոլոր երկաթուղիս կը տիրէ, հեռաբանկ ազգերն իրարու կը կապէ, որով ազգաց մէջ բազմազգիմ յարաբերութիւններ ծնած են: Ինչպիսիպէս անհրաժեշտ հարկ մը ծնած է զիւրար հասկնալու, եւնիտակայական խորհրդաց գտնեն իւր օտարաբան ընկերին հարցորդին եւ փոխադարձաբար անոնց գաղափարական մեծերն յօգուտ գործածելու: Այս հարկն ցայտից կը տիրէ մեր վրայ, որով կը ստիպուինք մեր մայրենի լեզուէն աւելի՝ շատ մ'օտար լեզուներ սորվիլ անտանելի գոտաւրութեամբ:

Ի հնոց հետեւ այս կը զգացուէր այս մեծ գոտաւրութիւնը, բայց ոչ դը ի համարակեր գոնէ ըստ մասին գիւրջընելու ձեռնամուկ ըլլալ: Դոր թամանակին արշալոյսն ծագելէն ի վեր մեծիմաստ հանճարներ կը խորհէին այս ծանրաբեռն քարը՝ մարդկան տկար սուներէն բառնալու:

1666 լայրնից «Համաշխարհական լեզու» մը հնարելու խորհուրդն յղացած էր. բայց որովհետեւ վաղահաս մահուան անդուծ ձեռք տարածած երկնայա խելին իւր կենաց թիւը, ապարդիւն մնաց այս բարձր գաղափարը: Իւր հետոց ետեւէն դնաց անդիպոյցի չուն Վիլհելմն տիկնոջս, բայց Մ. Միլլերին խօսքին համեմատ՝ հարած՝ բազմազգիմ նշաններուն, զարնուելով՝ խորապիցեալ իւր փորձը: Ութնասաներորդ դարուն մէջ՝ Փարիզի խուլեւ համեայն ուսուցչին Միլլարուն եւ գերմանացի մանկավարժն Վլալէն եւ ուրիշ շատ լեզուագէտներ՝ «Ամե-նախօսութիւն» (Pasilalie) հնարելու մեծ կնիքը լուծեալ փորձ փորձեցին: Այս գիտնոյ ընտանին էր-

«Բոլոր աշխարհիւ բնակիչները կարենան հասարակաց միջոցով մը զիւրար հասկնալ, եւ այս, Վլալէն, անգործադրելի չէ. վասն զի արդէն լատներենն եւ այսօր գաղղիներէն գիտնոց մէջ ըստ մասին կատարած են այս մեծ գործը»: Եղանակս եւ ըսողներ թէ «կենդանի լեզուներն մին պէտք է ընտրել եւ համաշխարհական լեզու ընել»: Սակայն որ կենդանի լեզուն արեւելք պիտի լըլայ այս միահեծան աշխարհակալութեան անհամեմատ պատուոյն հանունդ. գաղղիներէն, անգղիներէն թէ ի գերմաններէն կամ իտալներէն . . . : Եւ ոչ մին. վասն զի այս վերայիշեալ լեզուներէն իւրաքանչիւրն ունի իւր անդալթելի գոտաւրութիւններն, որոնց կարենան ոմանը յաղթել, սակայն կրնանք բոլոր մարդկութեան ունի բեռնաւորել այս գոտաւրակիր բեւեւ. քանի՞ ասկաք ոմանք կրնան գաղղիներէն, անգղիներէն, այլովքն հանդերձ, կատարելապէս ի գլուխ հանել: Այն բազմազգիմ հայրկումները, որ բնաւուններն, անհամեմատ խնամքմանց զարուստութիւններն . . . յայտնի կ'աղաղակեն թէ այս ընդհանրապէս պատուոյն համար ծնած չեն: Անգղիներէն՝ իւր ուղղագրութեան եւ մանաւանդ արտասանութեան մէջ ունեցած անթիւ ու անհամար կամայականութիւններով, որուն փորձաւորութիւնը կը վկայէ. սլաւեան լեզուներն՝ իրենց շատ մը շլական, քմական եւ այլն գրեթէ, որ ոչ սակաւ գոտաւրութիւն կը պատճառեն: Սակայն մեր ըսածն՝ օտար լեզուի մ'ուսման պատաղուն միայն կրնայ հասկնալ. քնքր գիտ թէ ինչ քրտիք, որպիսի տարծանելի աշխատութիւն, որչափ փոյթ եւ քմաի յարաւետութիւն եւ մանաւանդ՝ ինչ երկրար տարիներ պէտք է օտար լեզու մը հիմնովին սորվելու համար — Բայց ասէ՛ որ լեզուին արդեւք պիտի տանք այս առաջնութիւնը. . . : Գայտնի է թէ ամէն ազգ պիտի ուղէ իւր լեզուն հանել այս իշխանութեան բարձր գահուն վրայ: Անգղիացին՝ առաւել իրաւագր գանգաւրութիւնը, վասն զի մեծագոյն տարածութիւն ունի. Գաղղիացին՝ զգաղղիներէն, վասն զի առաւել համակրութիւն է դոտած, աւելի աղբիւր է, հեռատարութիւն անոնց, եւ այլն եւ այլն. այնպէս որ ազգաց մէջ յայտն մասին երկկողմանի խաղաղութեան եւ միարաւորութեան դրօշն երբեք պիտի չապրգի:

Ուստի իրաց այս հանգամանքը տեսնելով՝ պէտք չէ գործանալ, որ մարդուն մը միտքը կ'իշխայ լեզու մը գտնել, որ բովանդակ մարդկութեան համազրգութեան եւ զիւրար հասկնալու միջոց ըլլայ, իրականացրելով իւր բնաբանը՝ «Եթէ մարդկութեան» մէջ լեզուն ի Բարբելին աշտարակին ստորաւն է այս լեզուն՝ օրորոյցը: Ամբարտաւանական խորհրդաց մը համար՝ դեռածին մարդկութեան աշտարակին աւերակացը սակ թաղել, թէ ի գերեզմանի, իւր մէջ լեզուն եւ այնուհետեւ «Հասարակաց լեզուի» կապանքէն արձակուելով ցրուեցաւ ընդ երեսն ամե-նայն երկրի: Մարդիկ, թէ եւ բազմազգիք եղած էին, այսինքն շատ լեզու կը խօսէին, սկզբնական միութեան գաղափարն չմոռցան եւ միշտ կը սպաւեին այն օրուան, յորում՝ քորսեալ պիտի ըլլար «Ամե-նայն երկրի լեզու մի եւ բարբաւ. մի ամենեցուն», եւ այս հաստատունը համոզումն կ'ընկերանայ մարդուն՝ իւր չափն պէս, իւր բազմազգեան ծանապար-

Հորդութեան մէջ, Եւ ինչն նորանշան ըլլայ այս գաղափարը՝ երբ արդէն երկու այսպիսի միջոցք կան մարդկան ձեռքը, զորոնք ամէն ազգ կը հասկընայ։ Աշխարհիս մէջ անկիրճ երաժշտական ձայնա- գրերով (Note) գրուած երգ մը՝ կարաւ մը, ամէն տեղ նոյն կերպով կ'երգեցուի եւ կը կարաւուրի, եւ հարկ չէ բնաւ զայն զաղդիւրէրէի, անգղիերէնի . . . Թարգմանել հասկընալու համար։ Երկրորդ. սաթուարանական ձեռն 2X3 + 9 = 2X3 = 9 ամէն մարդ կը հասկընայ, նոյն իսկ եթէ անամարթ խափ- չիկ մը դրան ըլլայ։ Եթէ և այս նշաններով կրնանք ծննդն գերադ հասկընալ, ինչն կարող պիտի չըլ- լանք մեր խորհուրդները, զգածմունքն . . . հազար- դէկ այլով, երբ մարգար միշտ եւ ամէն տեղ մարդ է։

Ասորք է թէ ամէն նորութիւն զարմանք կը պատճառէ, անկարելի կ'երեւայ եւ նաեւ ի սկզբան անգիտեցման հասկընալու համար։ Եղբայ միջե- նայիս, հեռագրին եւ քաղաքներն ու տները կազմ լուսաւորելու գիտեանք ալ այս գծուարութեանց հասկընելու, մանաւանդ թէ Գանձոյնի իբր յի- մար, ապուշ անարգունքան. բայց այսօր . . . մի- շեւ երկինք կը բարձրացուն, կը գովաւանուին՝ «ով սաննանաւ թով» եւ ամենայն ուրեք մարդկութեան քաղաքները կը կոչուին։ Եթէ և հեռաձայնի (Télé- phone) հնարին ասիկ հարիւր տարի յառաջ գրա- ներ իւր գիտան, այսինքն քարոզել թէ պղնձէ թե- լով մը հեռաւոր մարդիկ կրնան իրարու հետ խո- տիլ, ստուգիւ յիմարանոց կը գրուէր։ Ուստի այս նոր գիտան առաջին անգամ լսելուն, պէտք չէ վազ- վազելով՝ «յիմար, այլանգակ . . .» անգիտներն ի զուր վառնել։

Որք է այս նոր գիտար, Գուշակած պիտի ըլ- լան ընթերցողք, թէ նոր գիտան — Վոլափիլըն (Volapük) եւ Ժամանակէ մ'ի վեր մեր ազգիկ ալ ծանօթացած է այն անուրը. ուստի Հանգի- խո ընթերցողներն, եթէ ոչ առ այժմ՝ անձնա- կան գործածութեան համար, քան ի գիտութիւն եւեթ, այս նորագիտան լեզուին ետ թիւանը հիմնու- վին տեղեկանալու են։

Վոլափիլը գտած Եովհաննէս Վարտ. Շլայեր (Schleyer) կաթողիկոսի ժողովապետը 1878ին Լիպըզդէգգէն։ Այս մեծ գործին ձեռնամուխ չե- ղած՝ սխաւ կենդանի լեզուաց ուսման պատաղիլ. եւ ուսուս 56 (") լեզու, իսկ 110 լեզուաց՝ պարուրները։

Վոլափիլը կազմուած է vol = աշխարհ եւ pük = լեզու բառերէ. եւ ի մը ձուլուած Եւրոպոյ գիտար լեզուաց վրայէն՝ արդեւ են անգղիերէն, զաղդիւրէն, գերմաներէն, ռուսերէն, իտալերէն եւ այսաներէն։ Զարմանալի կերպով՝ 8 օրուան մէջ Եվրոպի կրնայ սորվելիլ. այնպէս որ քանի մը Ժամ մտադրութեամբ սակաւաթիւ կանաններն աւել- անցընողք ի վիճակի կ'ըլլայ բառագրոց օգնութեամբ սանկայն ինչ հասկընալու եւ թարգմանելու։ Համաշխարհական լեզուի մը գիտար պահանջ- մունքն է՝ որ ըստ կարելիցին նուազ ըլլան գծուա- րութիւններն. ուրեմն 8 օրուան մէջ ուսանելի լե- ղուի մը գծուարութիւններն ինչ են համեմատու- լի եամբ ուրիշ լեզուաց։ — Վոլափիլըք պոս- չելի սեպակոնութիւններն են հետեւեալներն՝ 1. Քերականական կանաններն բնաւ զարտաւել թիւն

շուներն. բոլոր անուանոց համար մի միայն հորովմ- եւ թայերու համար մի միայն լծորգութիւն ունի։ 2. Կարծութիւն եւ բառերու ինչոյութիւն։ 3. Բա- ցարութեան քոյութիւն, առանց չիտութեան պատճառ առաւել։ 4. Հեշտաւորներեղ պնակութիւն եւ ձեւաց սաւառութիւն եւ նմանական բառերու մեծագան միեք մը, որով բանաստեղծութեան եւ երգի շատ կը յարմարի։ 5. Եարագատութեան ազատութիւն. (օր. աշ. sol doma = doma sol = domasol = ամանուէր) 6. Պարզ, գիւրիւ, որոշ ուղղագրութիւն։ 7. Եռապաշ, բացորոշ եւ մէկին գա- ղափարներով՝ Յրամաբանութեան շատ կը պատ- շանի։

Բովանդակ նշանագիրներն 31 հատ են, որոնք միայն բառներէն կը գրուին, եւ իւրաքանչիւր նշա- նագիր մի չնչին ունի. ասոնք են a, o, i, u, ä, ö, ü, b, p, d, t, v, f, r, s, y, (h, k, j), h (h), g, k, l, r, m, n, q (y), s, f (au), j (z), c (ö), c (z), x, z. Ասոնցմէ r (s) եւ t շատ քիչ կը գործածուին. վասն զի առջինը պարզակէս շուշը մին է, իսկ երկրորդը՝ վասն զի հարաւային ժողովուրդները գիւրաւ չեն կրնար արտաբերել։

Ամէն բառ մի միայն նշանակութիւն ունի, եւ միշտ վերջին վանկին վրայ կը շեշտուի։

Բառի մը հորովմը հետեւեալ պարզ կ'ա- նակաւ կ'ըլլայ. այսինքն սեռականին մէջ բառին վրայ միայն & ձայնաւորն աւելցընելով. արականն մէջ՝ o, հայցականի մէջ՝ i եւ կոչականին մէջ՝ ան- ոին սկիզբն 0։ Թղթականի կը շեշտի երկակի հորով- ներուն վրայ յաջնականակերտ & աւելցընելով, ա- ռանց ուրիշ & եւ է փոփոխութեան. օր. աղագաւ.

Եղակի

Ուշ. ձեռ = բարեկամ

Սեռ. — & = —

Տրկ. — o = —

Հայ. — i = —

Կոչ. 0 = —

Թղթակի

Ուշ. ձեռ-s = բարեկամ-ք

Սեռ. — as = —

Տրկ. — es = —

Հայ. — is = —

Կոչ. 0 = —

Ամէն բառ առանց զարտաւելութեան այսպէս կը հորովի. ուրեմն վերջուած է գծու գետայ, դաւառ գաւառի, զգեստ զգեստաւ, սոկր սոկր, անուս անուս, Ազաւ Ազաւաւ, այր աւն, կին կնոլ, ան- վերջնային հորովմը կ'այրար։

Միայն իրական սեռը ցուցընելու համար, արական անուս սկիզբ կ'աւելցուի յի կամ of մա- նիին. այսպէս ձեռ, օր. բարեկամ, յիւն կամ of- ձեռ, ի. բարեկամ-սեռ. man այր, jiman կին։ Իրաց անուանոց մէջ բնաւ սեռի զանադանութիւն չ'ըլլուի։

Ամէն դոյականէ անական կը շեշտուի՝ դոյա- կանին վրայ ik մանրիկն աւելցընելով. այսպէս՝ nat բուն, բնութիւն, natik բնական. ձեռ, ձեռիկ. հո- ւովելու ասուն ոչ եղակի եւ ոչ յաջնակի անու- կանն բնաւ փոփոխութիւն չի կրեր, բայց եթէ

գոյականներն յառաջ գրուի կրնայ մէկտեղ հարմար
օրինակի ազգայն.

dom gletik = մեծ տուն
doma gletik = մեծի տան
dome gletik = մեծի տան
domi gletik = գլմեծ տուն:

Երանակի.

dome gletiks = մեծ տունը, եւ այլն եւ այլն:

Ամականի բաղադրականն ու գերազանցանք
կը շինուի վերջապա um եւ. ըն մասնակիներով. օր.
այ. jonik (շնիկ) գեղեցիկ, jonikum գեղեցիկան,
jonikun տնիւ-գեղեցիկ: Գոյականի նուազականն իլ
մասնակա կը շինուի. հոլ ծաղիկ, հոլիլ ծաղիկի
սեւ. հոլիա եւ այլն:

Աւելի զարմանալի կազմութիւն ունին գե-
րանունաւոր. օր. աղ.

Իական գերանուն.

ես	= ob	մեծ	= obs
զու	= ol	գուգ	= ols
նա	= om	նազա	= oma
նա (իգ.)	= of	— (իգ.)	= ofs
իւզն (գշ. 88)	= ok	իւզեանք	= oksa,
մեծ (գշ. on)	= on		

Եթե բազմական գերանունանց համար գոյա-
նունութիւն մը կայ տանք են. վան զի մնացեալ գե-
րանունանց ասանցն կ'անանցուն՝ ծանօթ մասնակ-
ներով, օր. աղ.

Ստացական գերանուն.

ա)	բ)		
իմ	= obik (oba)	մեր	= obsik (obsa)
քո	= oluk (ola)	ձեր	= olsik (olsa)
իւր (նր.)	= omik (oma)	նորա	= omsik (omsa)
— (իգ.)	= ofik (ofa)	— (իգ.)	= ofsik (ofsa)
— (իւր)	= osik (osa)	—	= oksik (oksa)
ուրումն	= onik (ona)		
—	= okik (oka)		

Յուցական գերանուն.

Հարցական գերան.

այս = at
այս (իգ.) = jiat (կամ ofat)
այս (շէպ.) = atos, մը (մարդը)
որպիսի kimik? Բնական = lik (o)? Ինչ = kiplad?

Անցնիկը բայերուն, որոնց կազմութիւնը շատ
աւելի գիրիւն է: Աւանց բաղադրականն բայ կը
շինուի որ եւ իցե գոյականին վրայ էական գերա-
նուններն աւելցնելով. իսկ այլեւայլ ժամանակ-
ներն՝ հարմարեալ a, e, i, o եւ u ձայնաւորներէն
մին վրան աւելցնելով. օր. աղ. pük (փրկ) կը
նշանակէ լեզու, բարբառ: Սահմանական ներկ.

(բարբառ) = pükob
(—) = pükol
(ի) = pükom
(—իկ) = pükobs
(իք) = pükols
(—իք) = pükoms.

1 և մասնակի շատ ինքնուրու համար պէտք եղած
անցք կրնայ գործածուիլ նաեւ oba, ob- a (իսկ սեռականը).

Անկ. կը շինուի ներկայի սկիզբն ձ, իսկ դա-
տարեալ. o կցնելով.

äpükob = բարբառի epükob = բարբառեցայ
äpükol = — էիր epükol = — եցար
äpükom = — էր epükom = — եցաւ
äpükobs = — էաք epükobs = — եցաք
äpükols = — էիք epükols = — եցալք
äpükoms = — էին epükoms = — եցան:

Գերակատար = i: ipükol, ipükol, խօսած էի:
Ապառնի = o: opükob, opükol պարի խօսիմ:

Այս ներգործականի ձեւն է: Արաւորականի
մէջ եղած փոփոխութիւնն այս է. որ սահմանականի
մէջ pa — նախորդական մասնիկը պիտի աւելցուի (փո-
խանակ պարզ a ի). pa-löfob = կը սիրուիմ (=
löf սէր, löfob սիրեմ, pa-löfob կը սիրուիմ):

Անկատար = pä: pälöfobs, կը սիրուիներ:

Ապատեալ = pe: pelöfol, սիրուեցար:

Գերակատար = pi: pilöfols, սիրուած էիք:

Ապառնի = po: polöfom, պիտի սիրուի:

Ստորադասականի նշանն (թէ ներգ. եւ թէ
կրաւոր.) է — la.

Այսպէս կը կազմէ եւ կը գործածէ մոյա-
փիւքն իւր բառերն, որոնք հիմալ գրեթէ 14,000ի
շափ են: Խօսքի մէջն ամեն աւելորդ բառ ի բաց
կը ձգուի եւ համանայնութեան գլխաւոր կանոնն
է՝ «Այսպէս խօսէ, ինչպէս ասողը փորձէ կ'ազդէ,
եւ խօսող անին զքեզ դիւրաւ հասկընայ »:

Ունի այս լեզուն արդէն 7 տպագրութեամբ
ընդհանուր թերականութիւն մը եւ 20 լեզու
գրուած համառօտ թերականութիւններ՝ Գաղղիա-
ցոց, Անգլիացոց, Ռուսաց, Ապախացոց . . . եւ
— 2իմաց համար՝: Գեծ Բառարանն, որ նշանակէ
3 տպագրութիւն տեսած է, մեծ ապագայ կու տայ
որ որդարեւ այս լեզուն իւր մէջ կենսական զօրու-
թիւն ունի. վասն զի մինչեւ Ա. տպագրութիւնն
2,000 բառ կը բովանդակէր միայն, Բ. տպագրու-
թիւնն ունի 10,000 բառ, իսկ Գ. 13,000 բառ.
միջակ բառարանն ալ 7 անգամ ապուած է մշտ-
փիւքն ունի իւր Օլենուորթը. զարմեալ 8 լրագիր, որ
գրեթէ միայն այս լեզուն հարստացնելու եւ զար-
գացնելու միջոցներուն վրայ կը ծառեն: 360ի շուրջ
այլեւայլ նիւթերու վրայ ինքնագիր բարձր գրուած
են, թող թարգմանութիւնները 2:

Վարպիւքն արդէն բովանդակ էրուպա, Ամե-
րիկա եւ Ասիա (Պէրուի եւայլն) տարածուած է
եւ 300,000 են աւելի կազմակերպ գտած, որոնք
ամենայն փութով նոյնին տարածման կ'աշխատին:
Ռումանեան ազգաց մէջ աւելի սիրուող մուլը եւ
համակրութիւն գտած է: Գաղղիա եւ Ապախիա շատ
վաճառատուններ «Վարպիւքն» կը թղթակցեն:

1 Այս համառօտ թերականութեանց գերաններէն
տպուած է 11 անգամ. անգլիերէնն՝ 6 անգամ. գաղղ. 6,
ռուսերէնն՝ 3, հայաւերէնն՝ 2, իսպաներէն՝ 2, փորթու-
գէզերէնն՝ 2, չեխերէնն՝ 2, սլովակերէնն՝ 2 անգամ:

2 Եւսեան տանդի մէջ Վարպիւքն Գործարար մը
աղբաբար մտադր Աւստրիոյ մէջ. Թագաւանագին
որում մէջ Գ. Բարթէն և ինքնուրու որ հանք թոյլ առաւ.
որ իւր միջոցներով Ամերիկայ անուն գրեմ. գիրքն
այնպէս հաջող թարգմանուի: — Երեսիկ ազգայ մաս-
նագրութիւններ մշտնադիւր թարգմանելու վրայ են:

Թեև Գաղղիացիք շատ դիւրամբ չեն գերմանական մտաց որեւիցէ ծնունդն գիրկնդիւստն ընդունելու. բայց Վոլափիւրին գալով՝ Թեւեւ "c'est une idée allemande", բոլորներ գտնուեցան, սակայն Փարիզ՝ Փորֆեսոր Բէրհհոֆֆ, որ քանի մ'երեւելի գաղղիացեաց հետ միանալով "Association française pour la propagation du Volapük", առաւարդ ընկերութիւն մը կազմած է՝ եւ վաճառականական բարձրագոյն դպրոցին մէջ (Ecole supérieure commerciale) իբր պարտաւորել նիւթ 19 ընթացքով դաստիարակութիւն տուած։ Աւելորդ է կարծած՝ իւրաքանչիւր քաղաքի մէջ Վոլափիւրին բրած յառաջդրութեան վրայ խօսել։ Այլապէս միայն կ'ընեմ, որ վերոյիշեալ Փորֆեսորին շարագրած գաղղ. գերկանութիւնն 8 անգամ, իսկ "Premiers éléments de Volapük", անուս տարրական գիրքն 45 անգամ տպուած է։ Փարիզ "Magazins du Printemps" խանութն, որ ըստ բաւականի ծանօթ է եւ յարեւելի, իւր զանաք բացած է իւր յաճախորդաց այս գեկուցմամբ՝ "Volapükon", այսինքն՝ Հոս Վոլափիւրի ինչ ետեւի։

Առջէն փորձեր կ'ըլլան մեծ տերութեանց դպրոցաց մէջ ուսման պարտաւորել նիւթ ընելու, որով դիտուած վաճառք գիրքս պիտի յաւոյն։ Օգոստոսին սկիզբները Վոլափիւրի կողմնակիցք Միւնիխ (Գաւիերա) ի ժողով գումարուեցան, որուն մէջ՝ Վոլափիւրի միութիւնը պահպանելու համար ձեւարան (Académie) մը հաստատուելու որոշումն եղաւ, որուն տեսուչ ընտրուեցաւ վերոյիշեալ Տ. Բէրհհոֆֆն եւ խորհրդական տրուեցան իրեն 20 ի չափ երեւելի Փորֆեսորներ։ Նաեւ ի Բուսսոնտան օրքան զօր նոր յառաջդրութիւններ կ'ընէ Վոլափիւրի։ Փեթէրապուրի՝ Ռոնդպերկեր անուն երկրաչափ մը՝ արանց եւ կանանց առանձնական դասեր կու տայ։ Վիեննա ցալսոր կը շարունակուին հրապարական դաստիարակութիւնները։ Վայքերական Համալսարանը նոր դաստիարակութիւն մը պիտի բացուի, որուն այնչափ բազմութիւն մասնակից եւ ունեկողի գրուեցաւ, որ ստիպուեցան երկրորդ ընթացքի (cours) համար սուրիշ ընդարձակագոյն տեղ մը որոշել։

Բայց երբ կարելի պիտի ըլլայ համաշխարհական ընել զՎոլափիւրի։ Երբ ըսվանդակ մարդկութիւնն ուզէ իր նախնական վիճակը դառնալ, այսինքն ունենալ "ձի լեզու", այն ատեն ըստ հաւանութեան ամենայն ազգաց որ եւ իցէ քաղաք մը պիտի ժողովուի համաշխարհի ժողով մը, առ որ ամէն ազգ իբր իւր ներկայացուցիչը պիտի խաւրէ իւր երեւելի ուսումնականներն։ Տոն պիտի խորհին եւ միասն հաւանութեամբ պիտի հնարեն այն "ձի լեզուն" որուն աստղած արգէն յոյժած ու որդրկած է Վոլափիւրին. եւ զիւրաւ ընդունելի պիտի ըլլայ՝ իւր պարզութեամբ, գիւրտանելի ըլլալուն եւ աշխարհքիս ամէն ազգաց յարմարելուն։

4. Գ. Մ.

¹ Գտնանալով եթէ ինչ ինչ երկրորդական կէտեր (օր. ալ արտաբերութեան քանի մը գծուարութիւններ) աւելի պարզուին եւ գիւրացուին։

Գ Ր Ա Վ Ա Ն

ՊԵՏԱՌԻՈՒՆ ՀՈՅ ԼՐԿԱՐԱՌԻՈՒՆ
Ի ՍԱՀՐԱՆԷ ՄԻՆՆԵՐ ՄԵՐ ԺԱՄԵՆՈՎԷ
(ԸՆԴՈՒՆԱԼՈՒԹՅՈՒՆ)

Բ. ԵՐԶԱՆ

1840ԷՆ ՄԻՆՆ 2 ԵՒ 1860:

Վրեթէ կէս դարու շրջան մը հասանք անցանք. նկատեցինք հայ լրագրութեան ծնունդն ու սերունդը։ Կրնանք այժմ դառնալ եւ մեր անցած ծամբան փորձառու աչքը դիտել։ Ցեւսանք մեծ շրջանի մէջ փոքր ձեռնարկութիւններ. փորձեր՝ որ տակաւին անուսուս ժողովրդեան մէջ արձագանգ չգտան։ Եւ այլազգ ալ կարելի չէր։ Վասն զի եթէ գրուուս սկիզբներն զմեզ տանկեր եւ նկատենք հայ ազգին հոգեկան եւ նիւթական դիրքն ու վիճակը, կը գտնենք որ այն ատեն ազգն լրագրատել չէր կրնար ըլլալ։ Ուսումնականութիւնն յանձնուած բոլորովին ազգին եկեղեցական գասուն, թէ ճաճկաստան եւ թէ Ռուսաստան աւսումնարանը հազիւ նոր կեանք առած եւ սակաւաւոր թուով, կրօնական խռովութիւնք եւ կուրք ամէն միտք գրաւած, հաղորդակցութիւնն՝ լրագրութեան կենսական զօրութեան էական մասն, թէ ճաճկաստան եւ թէ Ռուսաստան զօրութեան էական մասն, այս ամենայն չէր ներքի ազգի մը՝ լրագրութեան զբաղելու։

Ինչ էր անցեալ շրջանին նկարագիրը։ Թեթեւ մտագրութիւն մը կը տեսնէ որոշ՝ կրթնուած միւննոյն երեւոյթն որ կայ մեր հին գրականութեան մէջ։ Եկեղեցական դասն՝ ինչպէս մեր գրականութեան ի սկզբանէ վեր, հոս ալ ինքն է դարձեալ գլուխ եւ առաջնորդ, ինքն է հայ լրագրութեան կիւնք տուողն եւ առաջին տարիները սնուցանողն ու աճեցնողը։ Երկրորդ երեւոյթ մը՝ որ յաջորդ շրջաններու ընդգիմապատկերն է, այն է՝ որ կարծես այս հայերէն լրագիրներն Հայոց համար չեն. չեն գտնար ընդհանրապէս, որչափ եւ հետազոտես, ազգային ներքին կամ արտաքին կենաց շնամարմն մը, ժամանակակից ազգային պատմութեան գէթ զոյղն արահետ մը, ազգային գրական կամ պատմական յիշատակարանաց փոքր յիշատակութիւն մը։ Երկրորդ երեւոյթն այն է՝ որ այս լրագրաց ձեռնարկուք ընդհանրապէս չէին ըմբռնած, ինչպէս ցալսոր սակաւք կ'ըմբռնեն, լրագրին տալ որոշ ուղղութիւն մը։

Այսպէս մեր լրագրութիւնն իւր առաջին դարուն առաջին կէտը տակաւին մանկութեան